

Bár felvidéki honfitársaimmal tragédiaként éltük meg mi is az áttelepítést, a lakosságcsenést, ennyi év távlatából – a tényeket nem felejtve – békességgel nyugtázzuk sorsunkat. Ki-ki a maga módján és lehetőségeihez képest rendezte életét. Képes volt többször is újra kezdeni. Sokra vitték szorgalmukkal, és lassan a – pejoratív értelemben használt – „tuféliek” megnevezés is feledésbe merült.

Horsa Istvánné

Korond népi építészetéről

A faépítkezés

A legrégebbi időkben a házat az ember maga készítette, mégpedig olyan anyagból, ami éppen azon a helyen rendelkezésre álltak. Erdős vidéken – mint amilyen a Sóvidék is – minden építkezéshez a fa adta és részben ma is ez adja a legfontosabb alapanyagot. A középkorban az erdők sokkal nagyobb kiterjedése lehetővé tette a fából történő építkezés általános elterjedését. Pár évtizeddel ezelőtt Korondon szétbontottak egy régen épült házat. Évszám nem volt rajta, gömbölyű fából volt építve, televerve „bolhaszeggel” és egyáltalán nem látszott rajta az eltelt idő, „olyan fehér volt, mint a gyolcs”.

A régiek úgy tartották, hogy a fát mind háznak, mind dránicának holdtöltekor, vagy közvetlen utána kell vágni, mert ha „újságra” (új holdra) vágják, akkor a gomba és a szű megeszi a fát. Az a bizonyos régi ház gömbölyű fenyőfából volt „gerezdbe összeróva”, a tetőszerkezet pedig „120 szöges meredek” és „iszkola” fedésű. Az iszkola nem más, mint bükkfából készített és kézvonóval ügyesen kidolgozott dránica (ami eredetileg fenyőfából készült).

A boronafalu épületek sarkait nagy köre tették, a többi részt kirakták kővel. A boronák oldalába két újni széles, 2-3 centiméterre kiálló ékeket, „bolhaszegeket” vertek, amivel később betapasztották a falakat. A bontásból olyan boronafák is kikerültek, melyeken az ágaknak nem voltak tőlük levágva a csonkjai, és ezek szolgálták az ékek szerepét, tartották az agyagtapasztást a falakon. Székülékes tetőszerkezetet csak a kész épületekre emelnek. A boronafal gerendáit megfúrták, és faszegekkel egymáshoz kötötték a sarkok és más bekötések közti szakaszokon. Régen még a „padlást” (padlódeszkázat) is faszegekkel kötötték le a párnafához.

Ma már nem boronafalakat építenek, hanem a vésett oszlopok (lábfa) között ácsolt gerendákat helyeznek el, és ezeket csapolva illesztik a lábfa közé. Ezeket a falakat régen törekes szalmával kevert agyaggal tapasztották be. Ma a berakott falat „fenyőágasan” belécezik és úgy vakolják, mint a téglaházat.

Viski Károly 1909-ben Siklódon végzett kutatásai nyomán a ház építését a következőképpen írja le: „Igazi ház csak a faluban épül. Négy szegletére talpkő kerül, mindjárt rá a talpfákat helyezik. A talpfákra 8, inkább 10 rakófa, minden szögleten közönséges gerezdbe róva. (Van mónárgerezd és farkasfog is.) A rakófára kerül a mestergereenda. Erre két boríték bütüről s a fiókgerendák. Az egészet keríti a négy koszorúfa, két bütűjén való s két hosszú. Ezek tartják a szarvazatot, azaz a főt egyberótt szarufákat, amelyeket még kakasülő is tart össze és szét. A szarufákon lécek, lécezés. Az újmódi házakon a talpfákon a szegletekre sasokat, ajtómejjéket állítanak, aztán rakják közéjük a rakófákat, s amikor ablak magasságig jutnak, a rakfákra ablak mejjéket is állítanak; a koszorú hiányzik s a szarufák a fiókgerendák végéről nyúlnak fölfelé. Korond lakóházainak nagy része a második világháborúig ezzel az eljárással készült.

A második világháború után a lakóházak és gazdasági épületek építésére Parajdról kezdtek járni Korondra: Ambrus Márton ácsmester és csoportja, Ambrus Szász András, Bartos László és társaik; Felsősfalváról Lukács Imre és csoportja. Ezek a mesterek kezdték meg Korondon a gerezdbe rakott épületek helyett a „sasha” való építkezést, melyet keményebbnek tartottak, mint a gerezdbe rakott épületet. Elkezdték az épületeknek a kívül-belül való meglécezését. A léceket szép fenyőágasan, egyforma távolságra szegezték fel. Ezen a tapaszt is jobban állott, a fal sem repedett úgy, mint a gerezdbe rakott épületeknél. Nem sok idő elteltével az agyaggal való tapasztást felváltotta a mészből és homokból készült malternek nevezett anyag, mellyel szép falakat simítottak.

A házak tetején az elsősorban „Filegoriának” nevezett kiugrást kezdtek készíteni, egymással szemben álló szarvasokkal, a közön virágos-tulipános fával. A szájhagyomány szerint az első ilyen házat az 1930-as évek elején, Nagy György korondi vízimolnárnak építette a már említett Lukács Imre.

A sasba rakott épületekkel mind jobban elterjedtek a házak alá való pincéknek kőből való építése, a pityóka, káposzta, gyümölcs és zöldség téli tárolására. Ha az egész ház alá pincét építettek, azt úgy készítették, hogy télen lakni is lehessen benne. Konyhának használták és valamelyik idősebb családtagnak éjszakai alvóhelyként is szolgált.

A kőépítkezés

Korondon a kőből való népi építkezéstről, a templomokon, iskolákon és az 1822-ben épült István Mihály és Fábián Anna építette kőházon kívül, csak a XX. században épületekről beszélhetünk. A következő kőépületeket tartjuk számon:

1. Az Alszeg utcai Simény Márton az 1930-as években a korondi „Kerek orotás” határrészen, több földterületet összevásárolt ősi földje mellé és tanyát alakított ki. Kétszattatú lakóházát terméskőből építette fel, amit a határban gyűjtött össze, a maga és a szomszéd földtulajdonosokérol. A tartozék gazdasági épületet fából építette.

2. Tódor Prücsök Sámuel bent a faluban a Só úton az 1930-as években terméskőből építetett istállót, mely legalább 10 nagy állat (tehén, ló) befogadására alkalmas.

3. A felsősófalvi születésű Kovács Károly az 1940-es években a korondi határon lévő Vadasmező tanyán nagyobb birtokot vásárolt és terméskőből építette fel a lakóházát, melyet néhány év múlva eladott a korondi Imre Dénesnek.

4. Makó Mózses Temető utcában, 1947/48-ban terméskőből építetett istállója 5-6 nagyállat befogadására volt alkalmas.

5. Az 1939-es évben Bertalan Áron, a korondi Kerámia üzem a tulajdonosa az általa megvásárolt korondi fürdő területéből 26 katasztrális hold és 438 öl területre – melyen borvízkút is van – 1940-ben, terméskőből építetett egy istállót és mellé két szobás lakást az állat- és területgondozók részére. Az istálló 20 db nagyállat részére épült. Az istállót a lakással együtt

Faragott kőkapu és kőkerítés Korondon piaci Fábián Imrénél, az utolsó székelharisnya varró szabónál, 2004. (Szócs Lajos felvétele)

1968-ban lebontották, kő és faanyagából a „svájci” stílusú meleg fürdő helyére felépítik az „Árcsói Motel” turista fogadót.

6. Az 1930-as években a Korondhoz tartozó fenyőközi tanyán István Márton is terméskőből épített kétosztatú kőházat. Fia, Zoltán nemrég bontotta le.

7. Fábián Peti Zsigmondnak a Borvíz utcában volt egy omladozó kőkerítése. Az 1956-os esztendőben a Budapesten élő, 1898-ban Korondon született Tófalvi Sándor kőműves, itthonléte alkalmával, ennek a kerítésnek az oldalában egy olyan követ talált, melyre ez a szöveg volt bevésve: „MIKOR GÉCZI MÁTYÁST BEHOZTÁK GUBERNÁTORNAK.” A talált követ e sorok frójánál – István Lajosnál – hagyta, azzal a meghagyással, hogy a követ juttassa be a marosvásárhelyi múzeumnak a környékjében. 1956 nyarán a kő bekerült a múzeumba, ahol egy Kónya nevű muzeológus nyilvántartásba vette.

Az 1930-as évek elején Görgényüvegsúrról Korondra költözött egy román kőműves, mindenki csak úgy ismerte Gyuri bá, senki sem emlékszik a vezeték nevére. Még az sem, akivel szomszédok voltak, ott lakott a Kendi utcában. Tökéletesen beszélt magyarul. Ő kezdte meg Korondon a Kőkapuk és újabb kőkerítések építését, melyeknek nagyrésze napjainkban is áll: Lőrincz András János kőkapu, kőkerítés; Fábián Imre Piac kőkapu, kőkerítés, magtár (gabonás); Molnos Peti Fábián kőkapu, kőkerítés; Molnos Pali Ákos kőkapu, kőkerítés, magtár; id. Batha József kőkapu; Molnos Pali Fábián kőkapu; kőkerítés; Szentkovits Antal Piac kőkapu, kőkerítés.

Korondi kőművesek a XX. században, akiket még számon tart az emlékezet: *Fábián Szász Márton, Simó Gergely, Molnos Peti Dániel, Fábián Szász Péter, Fábián Szász Ferenc, Imre Márton, Ambrus Sándor, Tófalvi Sándor* (aki az 1930-as évek elején építési vállalkozói engedélyt váltott. Korondon ő építette Katona Sándor kerámia üzemét, mely ma bentlakásos iskolai internátus; a Hecser-gyógyszertárat, ma a Közbirtokosság székháza. Építtetett több magánlakást. Dolgozott Énlakán, Homoroddarócon, Gyilkostón). Nála tanultak: *Siményi Márton, Vajda Balázs, Molnos Biz Mihály, Tófalvi Bajusz János, Tófalvi Sándor*. 1942-ben elment a családja egy részével Szatmárnémetibe. Az ősi családi házból itthon hagyta János nevű fiát és az öreg édesanyját, s 1945-év végén Szatmárnémetiről Budapestre költözött. A Hidegkúti út 193. szám alatt kapott lakást. Mint önkéntes néprajzkutató tevékenykedett. Tudásunk szerint gyűjteménye a budapesti Néprajzi Múzeumban van. *Szente Kálmán*, mint építési vállalkozó Székelyszentlélekről jött Korondra az 1950-es években. Ő építette a korondi középiskolát, az orvosi rendelőt, a szövetkezeti központi épületet a községi tömbházat, melynek alsó része: Posta és Postabank. A régi községi központban az áruházat, a Tószeg és Piaci óvodákat. A gyergyószentmiklósi építőipari szakiskolába tanult: *Lőncz Dániel, Miklós Ferenc, Balázs Baba József, László István* (1942-ben Bogárfalván született. Jó hírnevű vállalkozó. Az 1960-as éveknek a végén jött Korondra.)

A téglából való építkezés

Korondon az első téglaházat Molnos Peti Dániel építette a Tanőrök utcába, lakóháznak. Az 1970-es évektől nagy iramú lakásépítés indult Korondon is, sajnos a régi hagyományos építkezés értékei, jellegzetességei nélkül. Csupa egyforma, esztétikum nélküli kockaépületek, gyakran emelettel, figyelmen kívül hagyva az időjárási viszonyokat (szabad, nyílt terrasszal, szabadban felvezető emeleti lépcsővel, tetődísz nélkül stb.). A szocializmus „típusházai” voltak ezek, melyeket nagyszámban az akkori néptanácsok keretében működő ún. „hetes csoport” épített az egész faluban.

Az 1989-es fordulat után örvendetes kezdeményezést valósított meg az önállósodott vállalkozó, id. Ravasz Domokos építész-ácsmester. Felújította a régi korondi házak díszítőelemeit. Tanulmányozta a közeli Szováta-fürdő üdülő villáinak építészeti fadíszítőelemeit. A hajdani jó ízlést mutatja, hogy a hegyvidékre jellemző, levegős környezet oromzatokat, filagóriákat, balkonokat, tornácokat terveztek, melyek közvetlen kapcsolatot teremtettek a szabad természettel, a közeli erdők-mezők tiszta levegőjével. Ezeket a saját ötleteivel – újításával gazdagítva – először saját házában bemutatva – az 1970–1990 között épült házakat, napjainkra már fokozatosan átalakította. Kellemes látványt nyújtó, vonzó külsejű székely épület-díszítő jegyeket viselő házakká, vendégfogadókká.

István Lajos – Szőcs Lajos